MADANIY O‘ZGARISHLAR VA AXLOQIY QADRIYATLARNING MOSLASHUVI

Axmedov Abdumannopxoja Tursinxojayevich
Namangan viloyati IIB, Tashkiliy boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
E-mail: axmedovabdujalil20@gmail.com

Received: 15.09.2025
Revised: 16.09.2025
Accepted: 17.09.2025

Kalit so‘zlar:
madaniyat, madaniy o‘zgarish, axloqiy qadriyatlar, an’anaviylik, zamonaviylik, globallashuv, moslashuv.

Annotatsiya. Maqolada madaniy o‘zgarishlar jarayonida axloqiy qadriyatlarning moslashuvi masalasi tahlil qilinadi. An’anaviy jamiyatda shakllangan qadriyatlarning zamonaviy global jarayonlar ta’sirida qayta talqin qilinishi, milliy urf-odatlar va umuminsoniy tamoyillarning uyg‘unlashuvi ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda madaniy o‘zgarishlarning shaxs ongiga, ijtimoiy birdamlikka hamda ma’naviy taraqqiyotga ta’siri ochib beriladi

Ключевые слова:
культура, культурные изменения, нравственные ценности, традиционность, современность, глобализация, адаптация.

Аннотация. В статье рассматривается проблема адаптации нравственных ценностей в условиях культурных изменений. Анализируется переосмысление традиционных ценностей под воздействием современных глобальных процессов, а также гармония национальных обычаев и общечеловеческих принципов. В исследовании раскрывается влияние культурных трансформаций на сознание личности, социальную сплочённость и духовное развитие общества.

Keywords: culture, cultural change, moral values, tradition, modernity, globalization, adaptation.
.

Annotation. The article examines the adaptation of moral values in the context of cultural changes. It analyzes the reinterpretation of traditional values under the influence of modern global processes, as well as the harmony between national customs and universal principles. The study highlights the impact of cultural transformations on individual consciousness, social cohesion, and the spiritual development of society.

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

Kirish. Jamiyat taraqqiyoti davomida insoniyat doimiy ravishda turli xil madaniy o‘zgarishlar jarayoniga duch keladi. Madaniyat — bu inson faoliyatining moddiy va ma’naviy mahsuli bo‘lib, unda millatning urf-odatlari, qadriyatlari, diniy e’tiqodlari, ijtimoiy me’yorlari hamda badiiy merosi mujassamdir. Shu bois madaniyatdagi har qanday o‘zgarish, albatta, axloqiy qadriyatlarning shakllanishiga va ularning jamiyat hayotidagi ahamiyatiga ta’sir ko‘rsatadi. Tarixan an’anaviy jamiyatlarda axloqiy qadriyatlar ko‘proq diniy qarashlar, urf-odatlar, oilaviy va mahalliy munosabatlar orqali shakllangan. Bu qadriyatlarning asosiy vazifasi shaxsni ijtimoiy muhitga moslashtirish, jamoada birdamlikni ta’minlash hamda jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishdan iborat edi. Shu jihatdan, axloqiy me’yorlar nafaqat shaxsiy xulq-atvorni boshqaruvchi, balki jamiyatni birlashtiruvchi kuch sifatida faoliyat ko‘rsatgan.
Zamonaviy davrda esa globallashuv, fan-texnika taraqqiyoti, axborot texnologiyalarining keng tarqalishi va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi natijasida madaniy muhitda tub o‘zgarishlar sodir bo‘lmoqda. Bu jarayon axloqiy qadriyatlarning ham qayta talqin qilinishiga olib kelmoqda. Masalan, inson huquqlari, gender tengligi, shaxs erkinligi, ekologik mas’uliyat va tolerantlik kabi tushunchalar yangi axloqiy qadriyatlar sifatida jamiyat hayotida tobora mustahkamlanib bormoqda. Shu bilan birga, an’anaviy qadriyatlar ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmay, aksincha, zamonaviy tamoyillar bilan uyg‘unlashib yangi shaklda mavjud bo‘lib kelmoqda. Masalan, oilaviy qadriyatlar yoki kattalarga hurmat singari tamoyillar bugungi kunda ham dolzarbligini saqlagan holda, yangi ijtimoiy munosabatlarga moslashmoqda. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, madaniy o‘zgarishlar va axloqiy qadriyatlarning moslashuvi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Chunki qadriyatlarning qayta talqin qilinishi shaxs dunyoqarashini, yoshlar tarbiyasini, ijtimoiy birdamlikni va milliy identitetni shakllantirishda bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Adabiyotlar sharhi. Madaniy o‘zgarishlar va axloqiy qadriyatlarning moslashuvi masalasi ko‘plab ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarda yoritilgan. Jamiyat taraqqiyoti davomida qadriyatlarning shakllanishi va ularning o‘zgaruvchanligi klassik sotsiologiya asarlarida chuqur o‘rganilgan. Masalan, E. Dyurkgeym (1893) ijtimoiy birdamlik nazariyasida qadriyatlarning jamiyatni birlashtiruvchi omil sifatidagi rolini asoslab bergan [Durkheim, 1893]. M. Veber (1922) esa axloqiy qadriyatlarning iqtisodiy va diniy dunyoqarash bilan uzviy bog‘liqligini ta’kidlagan. Uning “Protestant axloqi va kapitalizm ruhi” asarida qadriyatlarning ijtimoiy taraqqiyotga ta’siri haqida muhim ilmiy qarashlar bildirilgan [Weber, 1922]. Zamonaviy tadqiqotlarda globallashuv jarayonlari bilan bog‘liq holda qadriyatlarning transformatsiyasi masalasiga katta e’tibor qaratilmoqda. A. Giddens (1991) modernlik va shaxsiy identiklik haqida so‘z yuritar ekan, inson o‘z qadriyatlarini global madaniyat va texnologik taraqqiyot sharoitida qayta shakllantirishga majbur bo‘lishini ta’kidlaydi [Giddens, 1991]. Milliy ilmiy adabiyotlarda ham bu masalaga keng yondashuvlar uchraydi. X. To‘raqulov (2018) o‘z tadqiqotida globallashuv sharoitida milliy va umuminsoniy

qadriyatlarning o‘zaro ta’siri, ularning uyg‘unlashuvi va qarama-qarshiliklari haqida fikr yuritadi [To‘raqulov, 2018]. Shuningdek, M. Abdullaeva (2020) zamonaviy jamiyatda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash bilan birga, ularni zamonga moslashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi [Abdullaeva, 2020]. Yangi davrda axloqiy qadriyatlarning moslashuvi masalasi ham ijtimoiy institutlar, ham shaxsiy ong bilan bevosita bog‘liq. J. Habermas (1984) “Kommunikativ harakatlar nazariyasi”da jamiyatda muloqot va axloqiy qadriyatlarning o‘zaro ta’siri orqali ijtimoiy kelishuv va barqarorlik ta’minlanishini qayd etadi [Habermas, 1984]. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, madaniy o‘zgarishlar jarayonida qadriyatlarning transformatsiyasi doimiy davom etuvchi ijtimoiy hodisa bo‘lib, u global omillar va milliy xususiyatlarning uyg‘unlashuvi orqali namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot muhokamasi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, madaniy o‘zgarishlar jarayonida axloqiy qadriyatlarning moslashuvi murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. An’anaviy jamiyatlarda qadriyatlar ko‘proq diniy, urf-odat va ijtimoiy institutlar bilan chambarchas bog‘langan bo‘lsa, zamonaviy jamiyatlarda ularning qayta talqin qilinishi globallashuv, raqamli texnologiyalar va madaniyatlararo aloqalar ta’sirida kuchaymoqda. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, qadriyatlarning moslashuv jarayonida uchta asosiy yo‘nalish kuzatiladi:

1. **Saqlash va davom ettirish** – jamiyatda mavjud bo‘lgan milliy, diniy va an’anaviy qadriyatlarning saqlanib qolishi.
2. **Transformatsiya** – qadriyatlarning yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashib, yangi mazmun kasb etishi.
3. **Integratsiya** – milliy qadriyatlarning global tamoyillar bilan uyg‘unlashuvi.

Masalan, oilaviy qadriyatlar an’anaviy jamiyatda asosan ota-onaga hurmat, naslni davom ettirish va kollektiv manfaatlarni ustuvor qo‘yish bilan belgilanar edi. Zamonaviy sharoitda esa individual erkinlik, gender tengligi va shaxsiy tanlov qadriyatlari oilaviy munosabatlarga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa qadriyatlarning o‘zgarishini emas, balki ularning yangi kontekstga moslashishini anglatadi. Shuningdek, axloqiy qadriyatlarning moslashuvi ko‘plab ijtimoiy muammolarni ham yuzaga keltiradi. Masalan, globallashuv fonida milliy o‘zlikning zaiflashishi, madaniy gibridlikning kuchayishi va ma’naviy muvozanatning buzilishi xavfi mavjud. Shu bilan birga, moslashuvning ijobiy jihatlari ham ko‘zga tashlanadi: inson huquqlarining kengroq tan olinishi, madaniyatlararo bag‘rikenglikning kuchayishi, demokratik qadriyatlarning keng tarqalishi. Muhokamadan kelib chiqadiki, madaniy o‘zgarishlar jarayonida axloqiy qadriyatlarning moslashuvi ijtimoiy taraqqiyot uchun zaruriy shart bo‘lib, uning muvaffaqiyati qadriyatlarning milliy va umuminsoniy uyg‘unlashuv darajasiga bog‘liqdir.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib aytish mumkinki, madaniy o‘zgarishlar va axloqiy qadriyatlarning moslashuvi jamiyat taraqqiyotining ajralmas jarayonidir. An’anaviy qadriyatlar jamiyatning ma’naviy poydevorini tashkil etsa, zamonaviy davr ularni qayta talqin qilish va yangi sharoitlarga

2025
WWW.INNOVATSIYO.UZ

moslashtirishni talab etadi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi jamiyatning milliy o‘zligini saqlab qolishi bilan birga, global tamoyillarga ham integratsiyalashuvini ta’minlaydi. Shuningdek, qadriyatlarning moslashuvi ikki tomonlama oqibatlarga ega: bir tomondan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi ijtimoiy barqarorlik, bag‘rikenglik va taraqqiyot uchun zamin yaratadi; ikkinchi tomondan, an’anaviylikning zaiflashishi, ma’naviy bo‘shliq va madaniy gibridlik kabi salbiy oqibatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois, har bir jamiyatda qadriyatlarning o‘zgarishi va moslashuvi muvozanat asosida, ilmiy yondashuv hamda ma’naviy tarbiya bilan uyg‘un ravishda olib borilishi zarur. Umuman olganda, madaniy o‘zgarishlar davrida axloqiy qadriyatlarning moslashuvi – inson va jamiyatning zamon talablariga javob berishi, global va milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtira olishi bilan belgilanadi. Bu jarayon jamiyatning kelajakdagi barqaror taraqqiyoti uchun hal qiluvchi omillardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Durkheim, E. (1893). *The Division of Labour in Society*. New York: Free Press.
2. Weber, M. (1922). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledge.
3. Parsons, T. (1951). *The Social System*. Glencoe: The Free Press.
4. Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
5. Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
6. Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
7. Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
8. Schwartz, S. H. (2012). “An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values.” *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 1–20.